

КОСМОСЧЕ ШТУРМ УРГУЧУЛЕП ТУР

„ВОСХОД-2“ ДЕП КОРАБЛЬ-СПУТНИКТИ УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТАР
ПОЛКОВНИК П. И. БЕЛЯЕВ БИЛЕ ПОДПОЛКОВНИК А. А. ЛЕОНОВ

БҮГҮ ЧУРТАРЫН ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, НАТТЫЖЫНАР!

1925 чылда
туулган

ШЫН

1965 ч.
МАРТ
19
ПЯТНИЦА
№ 65 (6084).

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫ

1965 чылдың март 18-те Москваның биле 10 шак турда Совет Эвилелиниң корабльдин командири — ужудукчу-космонавт полковник Павел Иванович Беляев, ийги ужудукчу — космонавт подполковник Алексей Архипович Леонов составтыг экипаж башкарган «Восход-2» деп космос корабль-спутнигин Черниң спутнигиниң орбитазыне күчүлүг ракета-чедирикчи-биле салып үндүргөн.

«Восход-2» деп корабль-спутникти санап каанынга чоок кылдыр орбитаже салып үндүргөн.

Баштайгы медээлер-биле алырга, Черни долгандыр корабль-спутниктин дескинениниң үези 90,9 минута болуп турар, Черни кырындан эң чоок эртери (апогейге) болгаш эң ырак эртери (апогейге) 173 болгаш 495 километрге ден, орбитаның ийленчээ 65 градус хире болур.

«Восход-2» деп космос корабль-спутниги-биле ийи талаалыг радио харылзаа-зын соксаал чокка тудуп турар.

Корабльдин командири эш Павел Иванович Беляевтин илеткелин ёзу-гаар, а ол ышкыш телеметриктиг хем-чээкчилериниң медээлери-биле алырга, орбитаже корабльди үндүрерин болгаш деңзи чок байдалче шилчип кирерин экипаж эки эрттирген.

Эштер Беляев биле Леонов шинчилелдериниң программасын ёзу-гаар ажилды чорудуп турар, оларның байдалы эки.

«Восход-2» деп космос корабльдин дыннадыларны 143, 625, 17, 365 болгаш 18,035 мегагерц частоталарга дамчыдар. 19,996 мегагерц частотага ажилдаар «Сигнал» деп дамчыдыкчыны корабльде база тургускан.

Космос корабльдин иштинде бүгү системалар таарымчалыг ажилдап чоруур.

Ужудушкунуң чоруп турарының дугайында моон сонгааргы дыннадыларны Совет Эвилелиниң бүгү радиостанциялары дамчыдар.

Космос делгеминге корабльден кижини бир-ле дугаарында үнгөн

Бөгүн, 1965 чылдың март 18-те, Москваның биле 11 шак 30 минута турда «Восход-2» деп космос корабльдин ужудушкунуң үезинде кижиниң корабльден космос делгеминче үнерин бир-ле дугаарында боттандырган.

Ужудушкунуң ийги дескинениниң үезинде ийги ужудукчу — ужудукчу-космонавт подполковник Алексей Архипович Леонов амыдыралды хандыр автономнуң системалыг тускай скафандрин кедип алгаш, космос делгеминче үнерин боттандырган болгаш корабльден беш метр чедир адырыгаш айтыккан шинчилелдериниң болгаш хайгааралдарының комплексиниң чедишкенин эрттиргеш, корабльге амыр-менди эеп келген.

Эш Леоновтун космос делгеминче үнгениниң, корабльден дашкаар оон ажилының болгаш корабльге эеп келгениниң чорудулгазын борттун телевизия системасының дузазы-биле Черже дамчыдып, чер кырында пунктуларын четкизи хайгаарап турган.

Корабльден дашкаар чоруп турган үезинде база корабльге эеп келген соонда эш Алексей Архипович Леоновтун бодунун байдалы эки.

«Восход-2» корабльдин улам ийи ужу-душкунуң боттандыраар үеде дараазында чүүлдерин чорудар:

— космос корабльдин системалары ажилдадыры;

— космоска ужудушкунуң байдалдарына медицина-биологтук шинчилелдер болгаш еске-даа эртем шинчилелдери кылары.

Эштер Беляев биле Леонов олар программа ёзу-гаар ажилдары чорударын ургучулеп турар.

Космос корабльдин бүгү борт системалары чогумчалыг ажилдап чоруур.

Ужудушкунуң чорудулгазының дугайында моон сонгааргы дыннадыларны Совет Эвилелиниң бүгү радиостанциялары дамчыдар.

КОСМОСТУҢ ЧАА МААДЫРЛАРЫНГА АЛДАР!

КАЙГАМЧЫК-ЛА-ДЫР!

Совет эртем, техниканың чайыныкчак чаа чедишкениниң дугайында медээни улуг өөрүшкү-биле дыңнады. «Восход-2» деп октаргай корабльдин башкарыкчылары полковник Беляев биле подполковник Леонов бистин чуртувустун алдар-адын улам белик көдүрүп үндүргөн-дир.

Бистин чуртувустун кижилериниң улуг чедишкениниң, тилелелер-ниң хей-аът киригичини Коммунист партияга, Совет чазакка бүгү совет улус-биле кады «Тайы» союзу-туң ажилчынары чоргаарланып, ажил-ише улам белик көргүзүлгелер чедип алыр дээш, күженишкенини ажилдап турар.

Полковник Беляев биле подполковник Леоновтун маадырлыг ужу-душкуну кайгамчык-тыр! Маадырлыг ажи-чоруу чедишкениниң уламчы-лап, чер-чуртувуска менди-чаагай эеп келири оларга күзээликтер. Олар-га чаагай алдар!

Салчак КОНГАР,

Тыва АССР-ниң алдарлыг хойжузу

ӨӨРҮШКҮНҮҢ КЫРЫНГА ӨӨРҮШКҮ

Далааларга экиндирип чорда чап-калы бөлүктөн артык, сылдыстыг дээрже ужуруп турда — чалгыныг куштан артык Төрзөн Совет чурту-вустан ам база ийн маадыр — П. И. Беляев биле А. А. Леонов оларныг октаргай делгеминче космос ко-рабльге олтурукжаш ужуруп, ки-сикидип үнгениниң дугайында медээни дыңнааш, кижиниң чоргааралының кырынга чоргаарал, өөрүшкүнү кы-рынга өөрүшкү хайныкпас арга чо-тур!

Ылангыя бо хүннерде, кажан аме-рик империалистер вьетнам улус-ке халлап, ханыг өлүгүн тарып турда, бистин чуртувус, оон маадырлыг оолдары космос делгемин тайбын сорулгаларга шингээлип алыр дээш октаргай делгеминче ужуруп үнгеш, чаа чүүлдерин ажилды турарын де-легейде кым магадаас боор!

С. САРЫГ-ООЛ,

Тыва АССР-ниң культуразының болгаш уран-чүүлүнү алдарыг ажилдакчысы, чогаалчы.

АЛДАРЛЫГ ТИЛЕЛГЕ

Кижиниң сагыш-сеткилин хайы-дырып келир өөрүшкү бедик Саян ажыр база катал ужуруп келди. Ол дээрже, космос делгемин шингээлип алырынга совет улустун чаа тилел-гезин космонавтар Павел Иванович Беляев болгаш Алексей Архипович Леонов оларныг олтурукжаш «Восход-2» космос корабльдин чедишкени-ниң салып үндүргенин айтаан ак хову чуртут хойжу мези приеини-гинге дикторун өткүт үнү чагы-ландыр медээлеп келгени менн өөр-тү.

Бо бүгү чедишкени — бистин Төрзөн чуртувустун эртем-техниказының кайгамчыктыг чедишкениниң тулган херечиси, Совет күрүенини денелге чок күчүзүңү база космос делгеминиң тайбын сорулгага ажиллаарының чайыныкчак көргү-зүү-дүр.

Бистин тилелгезин тилелгезе аппарат чорутуу Коммунист партия-га болгаш Совет чазакка өөрүсөс арга чок-тур. Мен «Межегей» союзу-туң 360 төрүт хойларын ка-дарып турар мен. Баштайгы төрзөн чүс ажыг хойнуң чаш төлүп бүрү менди ажаар алган мен.

Ооржак ДОРЖУ.

ТӨРЗӨН СОВЕТ ЧУРТУВУСКА ЧОРГААРЛАНЫП ТУР БИС

Бистин ажилдап турарымыс рес-публика найысылалының 26-ты квар-талында улуг репродуктор бар. Оон дүш үезинде сураглыг диктор «Ле-витанын үнү дыңнааш берди: бир-рээ-ле болгаш-дыр дилип, аравыста чугаалажып, дыңнаалап турупкан бис. «Совет Эвилелиниң бүгү радио-станциялары болгаш төп телевиде-ние ажилдап тур» дие-ле, база ка-тал бистин чуртувустун эртем-тех-

никазының улуг тилелгезиниң ду-гайында чугаалап эгеледи. Космоста «Восход-2»! Совет улустун, Комму-нист партияның база бир ийн ал-дарыг огу — эш Беляев биле эш Леонов оларны башкарган ко-рабль-спутниктин оруунче чедиш-кенин ужуруп үнгенин дыңнааш, туурай салып турган черивистен-не уураал, маадырларга байыр чеди-рип турдувус.

Совет улустун алдарыг оолда-рынга Кызыллыг туудуштарының мурундай чедишкенин ужудуш-куну күзөлдү! Маадырларын тө-рүтүлүр чурту болуп алдаржаан улуг Совет Эвилели — космос дел-гемин шингээлип алырынга база-ла бирги чери быжык-биле ээлеп турарынга чоргаарланып турар бис.

С. САНДАН,
«Кызыл туудук» дашчызы

БАШКАРЫП ЧОРУУР

Корабльдин командири ужудукчу-космонавт полковник Павел Иванович БЕЛЯЕВ

Павел Иванович Беляев 1925 чылдың июнь 26-да Вологда областың Рослятин районунуң Челишево суурунга төрүт-түнгөн. Ол 1949 чылдан бээр СЭКП кежигүнү.

1942 чылда, он чыл школаны дооскан соонда, заводка баштай токар, а оон дараазында белен продукция хүлээп алыкчызы болуп ажилдап кирген.

1943 чылда Совет Армияның хүрээленинге эки-тура-биле кирген болгаш ужудукчулар училищезинче чорударын дил-лээн. Павел Ивановичиниң дилээн хандырган болгаш ону ужудукчулар училищезинче чоруткан. 1945 чылда училищени ол чедишкенин дооскан.

Хыдыкчы самолёттун ужудукчузу болуп, Япония-биле дайынга киришкен, а оон дараазында янзы-бүрү шериг кезек-теринге албан эрттирерин ургучулеп.

Командылар чери Павел Ивановичиниң ужудукчу шына-рын бедни-биле үнелеп көрүп, оон дилем болгаш бүүрелдиг ужударын демдегеп турган.

1959 чылда «2-ги чергениң шериг ужудукчузу» деп мерге-жилди акаа тывыскаан.

1956 чылда ону, дээр командирлер-ужудукчуларның бир-рэззин Кызыл туутуг Шериг-агаар академиязынга өөренири-биле чоруткан. Академияны 1959 чылда дооскан.

Ам бо үеде Павел Иванович Кызыл туутуг Шериг-агаар академиязының адъюнктуразында заочно өөренип турар.

Космос корабльдин командири полковник Павел Ивано-вич Беляев тускай белеткели чедишкенин дооскан. Ко-рабльдин командири болурунга кончуг эки белеткенген. Ол эки парашютчу.

Совет Армияга эки албаны дээш Кызыл сылдыс ордени биле болгаш «Дайынчы ачы-хавыга дээш», «Германияны ашкан тилелге дээш», «Японияны ашкан тилелге дээш», «Совет Армияны болгаш Флоттун ХХХ чылы», «СССР-ниң Чепсектиг Күштериниң 40 чылы», I болгаш II чергениң «Үр-түнелдиг албаны дээш» деп медальдар-биле шаңнаттырган.

Павел Ивановичиниң каады — Татьяна Филипповна Беляева.

Беляевтерниң өг-бүлөзи ийи урулуг: уруу Ирина 1949 чылда төрүтүнгөн, уруу Людмила 1955 чылда төрүтүнгөн.

Космонавтын адазы — Иван Парименович Беляев 1959 чылда өлгөн.

Авазы Аграфена Михайловна 1963 чылда өлгөн.

Ийги ужудукчу-космонавт подполковник Алексей Архипович ЛЕОНОВ

Алексей Архипович Леонов Кемерово областың Тисуль районунуң Листвянка суурунга 1934 чылдың майның 30-де төрүтүнгөн. Ол 1957 чылдан бээр СЭКП кежигүнү.

1953 чылда комсомолдун чыгыжы ёзу-гаар ужудукчулар училищезинге кирген. Ужудукчуларын Чугуевода шериг ужу-чүл училищезин тергени эки дооскаш, Леонов шериг-агаар күштериниң чүүл-бүрү кезектеринге албан эрттирип турган.

Командылар чери Алексей Архиповичиниң дугайын эки деп көрүп, ол тергени ужудукчу шынарлыг: дилем, эрес, бе-дик сагылга-чурумнуг деп үнелеп турар. Акаа 3-кү чергениң «Дайынчы ужудукчузу» деп мергежилди тывыскаан. Ол эки парашютист, чүүл-бүрү хөвирлерниң парашюду-биле 115-ка-тап халышкыны кылган. Акаа 1960 чылда «Шериг-агаар күштериниң парашют-десант белеткелиниң инструктору» деп атты тывыскаан.

Космос экипажының кежигүнү ужудукчу-космонавт Алек-сей Архипович Леонов тускай шенелде өөредилгезин чедиш-кенин дооскан, космос корабльдин тургузуун тергени эки өөренип алган болгаш космоска ужудушкунга нарын даал-галары күүсүдиринге тергени кылдыр белеткеттинген.

Подполковник Леонов профессор Жуковский аттыг шериг-агаарның инженер академиясында өөренип турар.

Совет Армияга ак сеткилдиг албан эрттиргени дээш, ол «Кызыл сылдыс» орден-биле, «СССР-ниң Чепсектиг Күш-териниң 40 чылы» болгаш III чергениң «Тергени эки албан эр-тиргени дээш» деп медальдар-биле шаңаткан.

Эш Леонов партия эге организациязының секретарының оралакчызына сонгуттурган. Ол хана солунуң редактору, уран чурулгага хандыкшылдыг — оон космодромдан кылган чуруктарын парлалгадан көрүп болур.

Алексей Архипович улуг болгаш найыралдыг өг-бүлөгө өзүп, кижизиттинген.

Оон ачазы — Архип Алексеевич Архипов, амгы үеде пен-сионер.

Авазы — Евдокия Минаевна, байык ээзи.

Алексей Архиповичиниң каады Светлана Павловна Лео-нова, оларда 1961 чылда төрүтүнгөн Виктория деп уруу өзүп турар.

Акы-дуңма болгар улуска чүректин ханызындан байыр чедирген

Совет Эвилели биле Болгарияның Улус Республиказының аразына найырал, кады амылдамылга болгаш бот-бодунга дузалажыр дугайында Нерзеге ат салган хүнүнден бээр 17 чыл болган ою-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Бирги секретары Л. И. Брежнев, ССРЗ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. И. Микоян, ССРЗ-ниң Министрлер Чөвүлели-ниң Даргазы А. Н. Косыгин олар Болгарияның Коммунист партиязының, ТК-зының Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живковна, БУР-нуң Улус хуралының Президиумунуң Даргазы Ге-оргий Трайковна байырлыг телеграмманы чорудуп, БНП-ниң VIII съезди-зиниң салган социалист болгаш коммунист тургузушкунуң аажок улуг сорулгаларын күүсүдиринге, тайбы болгаш коммунизмниң тилел-

гези дээш демиселге чаа-чаа тилелгелерни болгар улуска күзээнин ында илергилеп турар.

«Марксизм-ленинизмниң болгаш социалист интернационализмниң тендиш дивес принциптери, бот-бодунга даткимчени болгаш ак сеткилдиг дузаламчыны көргүзүрине бистик акы-дуңма улустарымыстың сагыш-сеткилин ханызындан чүткүлдери үнденинде салдыган совет-бол-гар нерз бистин улустарымыстың болгаш чурттарымыстың аразында ме-ге найыралды, бүгү талаалыг кады амылдамылганы улам ыңай хөгжүд-ериниң, социалист чурттарның чаңгыс экин болгаш сырый наттыжыш-кынын быжыккаарының херзиге, бүгү-нүни тайбының болгаш улус-тарның айыыл чок чорунуң херзиге бараан болуп турар» деп телеграм-мада чугаалап турар.

СЕПТЕКЧИ МЕХАНИЗАТОРЛАР

Танды районун «Ком-мунизмниң херел» кол-хозунун ажил-ишчилери көдээ ажил-агыг бүү-рүлгезин итескификас-таар чугула соругаан шиптирээр дээш 1965 чылда каш далакыр кү-женишкени-биле ажил-даарын хүлээген.

Колхоз бо чылын чер ажилының культуразын бедилеп, чурт иштиник болгаш минералдыг че-мишчилелдерин, ком-плексилег механизация-ны, сугаттыг черлерин ажилдап тургаш, тараа культуразының болгаш кукурузаның бедик дү-жүдүн өстүрерин план-наан. Тарылга эгелекке чедир 562 га шөлдүн ха-раган, дажын аштаар база сугарылга бутала-рын арылаар.

Сугаттыг 500 га шөлдүн га бүүрүнден 300 центнер, сугат чок 300 га чериниң га санында кукурузаның 200 центнер ногаан массазын өстү-рүп алыр. Тараа культу-ралары тарымыр 462 га сугаттыг шөлдүн га бүү-рүнден 14 центнерден эвээш эвес дүжүттү ажаар алыр соругаан салган.

Колхозчулар болгаш механизаторлар апрель 1-ге чедир кукуруза та-рымыр шөлдөргө 1500 тонна ирииди өдөкти тө-рүтүлүр амыр күт-секки.

Көдээ ажил-агыг ма-шиналарының болгаш тракторларын септеге, куузуу доктаамал ажыр 37 трактордан мал чеми

бүгү талаалыг белетке-биле ужуражыр дээш колхозчу ажил-ишчи-лер күженишкенин ажилдап турарлар.

ЧУРУКТАРДА: ОЮНМАТФЕЕВ ӨРҮМНЭЭР СЕРЕН-ООЛДУҢ ТРАК-СТАНОГУНДА.

ТОР СЕПТЕГЧИ УРАРЫ.

(УСТУНДЕ ЧУРУКТА) А. СОДУНАМ.

СЛЕСАРЬ НИКОЛАЙ

Фотолар авторуу.

Мал кыштагыладышыкынын организастыг доозар

(ПРАВДАНЫН МУРНУКУ ЧУУЛУ)

Был төвүп турар. Малдын олар-же үнөргө чедир өздөш шөг-те арткан. Ынчалла-даа кыштагыладышкынын сөөлүгү негизинен айылдар болуп турат. Моон-биле кады ажал-агый бурзуу, ферма бурзуу сүт саалдазын болгон малдын немелде деңизин өстүрүш, күнүгө продуктулар саар талазы-биле оонадаларын ай бурзууда күтсөдирин чедип алыр чугула.

Москва чогуунда «Бронницкий» совхозтун саанчысы эш Миронованын болгон «Коммунизмдин херели» совхозтун саанчысы эш Шувенин аттары сөөлүгү үдө калба-биле сурагыл апарган. Хүн бүрдө олар инек бурзуунда 15—20 килограмм сүтү саап ап, малдын чаш төлүн эки камгап алыр чедип ап турар. Найсырал болгон малдын чаш төлүн деңизин турар.

Дык хей ажал-агыйлар зоотехния артеминин чаш чедипкинерин калба-биле ажаллап, малды семиртин чаша-биле организастап турар. Ындыг чиктеринин бирөөн бо. Алма-Ата областын «Рассвет» совхозу мыймыг боза малдын чаш төлүн белеткел черинге дуураанын мурнуна чоока чедир-ле ийи—үш чылдарда ажал азыраар турган. Ындыг ажал-агыйга дык хей карыгалыг турган, ынчангап совхоз каражалыг болган. Ам ында

малдын эки семирткиндин чоруткан. Оон ужурунда байдал үндөй-биле өскөргөн. Ам бо үдө совхозтун фермаларында малдын муң ажы баш чаш төлү менди. Хүн бүрүдө мал бурзууга 800—900 грамм деңиз немелди турар. Ынчангап малдын чаш төлү бүдүн чартык хар-лыг турда бөзүн деңизин 300 бол-гаш оон хей килограмм чедип тур-ган. Омск областын «Северодвинский» совхозу, — Белград областын «Херел» колхозу, Марий АССР-ин «Май 1-ий» колхозу болгон өскө-лөрдө да ындыг түндөлдөрдү чедип ап турар.

Оон-биле кады улут четпестерин херекке алабай барып болбас. Чам-дык ажал-агыйларда ферма ажал-агыйларын материалдыг сонугу-галыгын принципин үрөп, олардын күш-ажылынын бүдүрүкчүлүгү бе-диринге механизациянын ролюн чедир үнөпөп көрөй, мал чедип-рин ажал-агыйжы ажал чартыг-дыг турар. Ол бүгү ажал-херекти ор-ганизастаарына таарымча чок сап-дарын чедирин, продукциянын өр-төн аартыгын турар.

Сүт фермаларында ап турар ажал-ыг чугулап чегенкинин дугайын хөдө инектен чүгө бүдүн чартык —ийн килограмм сүтү саап турар Тамбов областын Сосновск район-

дун «Найрал» колхозун чикек кылдыр чугалап болур. А күзүн колхозка мал чедипкин четир кура-лыгы бар турган болгон бүгү кыштын дугузунда хей сүтү саап болур аргалыг турган. Оон чылда-газын ажал-агыйнын удуруткучу-лар чедипкин шын ажаллаар дугай-ында сагыш салбаанында. Тү-нелинде мал чедипкин өлгөн хей кезин үрөпчөп болгон колхоз дык хей продукцияны чедир албаай.

Чита областын ажал-агыйларын ап көрөдү. Ажал малдын кышта-гыладышынын чедипкин чедипше-де ажаллап. Соок үдө чок ку-лабырлары хуваарын ажалжы кы-чаңгылга көрүш, олардын чарты-гын шынчыл контролдаарын, пентир сизе, сизе, тара-фураж бурзуун камгалгы көрүн кол-хозтарын болгон совхозтарын удуруткучуларын, зоотехниктерге болгон фермалар артектелерине ол чорук хулаадып турган. Ынчал-лаа ындыг ажал-агыйлар чедип-кин планда көрүнүшүнө бүдүн чартык каттап хейн чарты-дан. Ындыг байдал ам улут дугу-раанын таарымчыл турар. Чам-дык удуруткучуларын чүе өскө-лө-р чоругун түндөлдө колхозтар

болгон совхозтар мал ажалынын та-лазы-биле когаралга таарымч чорукту болдурбас.

Бара доурантын черлерде болгон кыштар оларларын чедипкин чер-лерде мал кыштагыладышынын бер-ге байдал тургустунган. Улут хар хойларын оларларын берге-дип турар, а фермаларда чедипкин мадагыл кулабырларын чедипше. Ам улут бергелерге таарымч ажал-агыйларын күнүгө бүгү хей-негиз дугаладышынын оларга көр-гүзүп турар болбайн аан. Ынчал-лаа өскө чугула — демелген каары чугула: малды кадарып оларларын черлерде хей-хей колхозтар болгон совхозтар берге байдала бир-ле дуга-гаарында таарымч турар ол өскө-лө болбай. Ында мал чедипкин чедипше мал ажалына когаралды үдө-дө чедип турар. Ынчалла-даа Астрахан болгон Ростов областын, Калмык болгон Дагестан авто-номнуп республикаларын чамдык райондарын келээ ажал-агый оларларын, партия болгон совет ор-ганизациялар бо чылын оларда мал кыштагыладышынын таарымчыл эрттерин-биле чогутур хемчеглерин албаан.

Ортаагы Азиянын болгон Зака-вказье республикаларын, Казах-станнын мурну таалазында хойнү кышкы оларлардан оон төрүр чер-леринче сүрөй өгөзгөн. Чүрттүн өскө-даа райондарына дык хей хойнү сүрөй база улава өгөзгөн. Бо талазы-биле херек дык харын салгалыг. Чугаа болза хей миллион баш малдын хуу-салымынын дуга-йында, улустун байлаанын дугайында болуп турар. Малды сүрөйне болур-чогутур-биле белеткел, мал-ды ветеринария-биле хандылар, хой-жуларын амдыралынын дугайында сагыш салыр херек.

Өөр-өөр мал немелди турар бо хүндө малчыларын күзүн малдын чаш төлүн камгап алы-рынче мөөнөзүр ужурут. Бо кышкы малды камгап алыр элөөн өскө-лө. Орел, Бирск болгон Волго-град областын колхозтарында болгон совхозтарында малдын хор-рамчаны ийи—үш катар өгөзгөн. Бир өскө чүрттүн бүгү ажал-агый-ларынга мыймыг түндөлдөрдү чедип алган чүе болза, күнүгө муң-мун тоина элти, сүтү болгон өскө-даа продукцияны немей алыр ийи.

Чамдык колхозтарда болгон сов-хозтарда малдын чедипкин ам-даа улут болуп турар хараданчыл. Чикээ, Молдавияда бо кышкы хойнү чедипкин өгөзгөнөөн, харын кө-рөдүн. Тажикстандын болгон Армениянын чамдык ажал-агый-ларды малдын чаш төлүнү хорам-чаны хей.

Кыштагыладышынын дооспу-шаан, оларларже үндүрерине мал-ды белеткээр дугайында, мал ажал-ынын перспективалыг хөтүлө-э-зинин дугайында амдыгаштан са-гыш салыр херек. Оларларын бил-диги ажаллаарын планларын өй-шаанда чоготур, ногаан чедип-келери организастаар. Оон-биле ка-дарчылларын шилеп алыр херек.

Бо чаш малга быжыг чедипкин тургузарына өрлөдөлгө болгон турар ужурут. Мал ажалынын про-дуктуларынга күнүгө чатын ба-рындаалат турган, чедип талазы-биле херектегил ылаптыг санаар, тарып өстүрерине эң дүжүктүр култураларын шилеп алыр бүгү аргаларын колхозтарга болгон сов-хозтарга берип турар. Оон-биле ка-ды чедипкин партия организаци-ларын, көдө ажал-агый оларларын, агрономнар болгон зоотехниктер тарага шөлдөрдүн эң ажалыг структураларын чоготур кылдыр, малга быжыг чедипкин тургузар та-лазы-биле дуулаачынын колхоз бол-гон совхоз бурзууга көрүлөри чу-гула. Чайгаар бүткөн оларларын эки-жидер, моон-биле кады културалыг оларларын организастаар талазы-би-ле хемчеглерин алыр ужурут.

Кыштагыладышынын чедипкин-ин доозары—ол дээрке инитини мал ажалын улам ылай хөтүлө-ринге, оон продуктуларын көүдө-лө-ринге эки үндөсүн тургузары ол-дур.

МАСТЕРСКАЯДА

ФОТОРЕПОРТАЖ

БАРЫН-ХЕМЧИКТИН ХЕРЭЖЕННЕРИ

Дык өргө. Хүн ам-даа лагар ба-жынаа дегбөн. А ол херде Ленин атыг колхозтун септеге мастер-скаясында кижилерин чугалааш-каны, демирин калыңдарыг калканы дымалып кээп турар.

Часка техникамы эки белеткен алыр дээш, бистин септекилерини кызыг-ай чок ажаллап турар—деп, трактор бригаданын бригадиринин даа турар. Даштында белен болгон өлгөн каш тракторларын чыскаап каан тур.

— Бо дээрке сөөлүгү хүндө сеп-теп дооскан тракторлар-дыр — деп, бригадирин дугалаачымы тайлыбыр-лаады. — Септегилер тракторлар-дыш болгон сизе сөөртүп, ажал-лап турар. Колхозтун кол тырттар күжү болгонда, оларын бичи-даа

хүлүмзүрй аарак чугалааш: — Бистин хохун сеп-текини Тимофей Ми-хайлович Борисов бо. 1945 чылдан бээр тра-ктор-биле туттунуп кел-ген. Ону ам беш салаа-зы дег билер апарган. Сеп-теге кылырларын Бүзүл мастери. Ол ам трактор-нун нарын кезектерин токар станогунга чоңду-руп, кылып турар.

Даразында өрөөлгө бардымыс. Ында ийи то-кар станоктарын тур-гусулап каан. Оон би-рээнин Тимофей Ми-хайлович бир кезекти чоңдур берди. Ажаллап турда оон алаңгыр-ту-дунгуру амыр. Кан де-мир чымчак мыйс дег дадазыналып чаштап турар. Бичи када тут-кан соонда-ла херектиг кезек белен болгон. (СОЛАГА ТАЛАЗЫН-ДА ЧУРУКТА Т. БО-РИСОВ ТОКАР СТА-НОГУНДА).

Кожанында станокта дымалаш баштыг, уу-зын, мөг-шымрак хевиринг анык оол бир эки-биле кады чинге хооалын дадазынал-дыр чоңдурган тур.

— Доктаат, Миша! — деп, демиг анык оол алгыды. — Болгон деп бе? — Хөдүн эрте бээр болза, багай. Бичи чедип барза, каттап туу-лар болбай. — Чүдүлүг-дүр. Сергей. Урөп ка-арын орнуна, каттап хоолаанын дээр.

Сергей Кайгородов комсомолчу. Ол токар станогунга өрөөнчүлөп кир-геш, үш ай болгон. Ол үнүн ишти-де нарын кезектерин станокка чо-дурп кылырын өрөөнчүлөп алган. Ам болууну башкымы Тимофей Михай-ловичен дулак чок ажаллап турар. Ол, мастерская келеринин мурну-да колхозунга чолаачылар турган.

Борисов биле Кайгородовтун ийи станогу анаа турбас, үрүлчү-ле дигерийин ажаллаан, демирлер дадазыналып чаштап турар. Хе-ректинг кандыг-даа кезектерге сеп-текилер чыгы көзгө, ол ийи са-сар чогутур өйүндө кылып берип турар. Септегил дүргөн доозарын олар улут салымшкын кингеш.

(ОН ТАЛАЗЫНДА УСТУНДЕ ЧУ-РУКТА СЕРГЕЙ КАЙГОРДОВ).

База каттап даштыга үнүп кел-ди. Бир анык эр трактор ажал-лаадып алган, оон чанында туу-л-субаан тур. Ол — тракторист Фей-Саников болду. Трактористтөө ол чаа-ла чыл чедип турар. Бодууну элчеп турган машинасынын капта-септегил чин-лаа доосканы ол. Оон ар-шын-шарык өөрүшүлүг.

— Машина ам белен болгон шы-кажы, Фей Сидорович?—деп, Ни-колай Фадеевич оон айтырды.

— Белен!—деп, ол чоргаар ха-рымалаа. — Ам кайнаар-даа чоруп, чуну-даа сөөртүп болур. — Оон ажаллап турган тракторуну чүрүнчө согарын чедипкеп көр-дөн чүе дег, үскө былгагы берген хо-дун тракторуну херезин чышыр-туту. (АДААНДА ЧУРУКТА САН-НИКОВ ТРАКТОР ЧАНЫНДА).

К. АРАКЧАА.
Фотолары авторнуу.

дуулаачымы анык оол Николай Бекреев чугалай-дыр. — Олар де-ме, дан-биле кады ажаллап өгөзгөн-нөр. Септеге ам колдуунда-ла шыкпары берген. 26 трактор сеп-тез турган бис. Оларын 24-тү бе-лен болгон.

Николай Фадеевич-биле кийлээ мас-терская база септеп турар бис—деп, ол уламчылаа—190 мавир бүрүн септегилген. Оон ангыла колхоз бо чылын 50 чаа илаларын салып ал-ды. 5 трактор андазынанын септе-гилген. 21 севалкын хей кезин сеп-тегилген. Кожар херекселдерин 8-ти ходалан унуруп кадымыс. До-вурак таптай бастырар 50 доорба-тар база кылып бис. Кылар ажал-ла хей болур чүе-дир. Ын-чангап септекилер өртөлөп кээп турар.

— Колхозта механизаторлар белет-кели кандыгыла? — Трактористер ийи ээлчег-биле ажаллаарына четир. Бисте дурстар ажиттыган, оларда трактористер болгон чолаачылар база өрөөнчү ту-рар.

Колхозтун мастерскаямы бо. Улут, дегем бажын. Илик-хевн үс апар-гылаан өрлөр оон үнүп-даа, кил-п-анаа тургузар өвөс.

Бир тракторун «хөрөөн» чазып

Транспортуларга чугула харысгалыг үе

Часкы, чайгы сезон — ол дээрке автомобиль транспортуун ажалла-чыларын шынчыл шылаадыш болур. Кышкы соок үе деген көр болза, чайын транспорт ийи ажал каттап хей чүктү сөөртүп болбай. Бүгү автоөргөлдөш ажал-агыйлар ол үеңи дугузунда ийи миллион ажал тонна чүктү сөөртүп планым дээрин айтырга четир. Ам кол чүе болза, автомобиль транспорту бүгү тала-биле ол үеге бүрүн белеткен алыр болуп турар.

Эрткен ажал-агый чылында бо талазы-биле четпестер турган. Ты-ва автоөргөлдөш ажал-агыйлар чүк сөөртүлгөсүн планым оонааларын күтсөдип шыдавай барган. Ону, долур болгон ажал күтсөдиринин бүгү аргалары тур-бан деп болбас. Ындыг чоруктун бо-лу бергенин чылдагыны болза чамдык (Шаган-Аргын, Чаданан-чыл, Кызыл-Мажалык болгон № 1 чүк) АТК-лар массалыг чүк сөөртүрүнө авторасты багай белет-кени болуп турган. Бо чоруктун уружу-биле тулут организациларын болгон келээ ажал-агыйнын чүктүн сөөртүрүн планым даалта-лары күтсөдирин барган. Бо шаптыгы байдал ам каттапавазы дээш бүгү хемчеглерин алыр ужу-руг.

Машиналарын септедир талазы-биле автожыл-агыйлар оларын херектегил ажал үдө бисте бар нараттар доузу-биле хандырып шы-дабас. Септеге негеп турар маши-налар дык хей, а хувааттыган нараттар чүгө 55 елинига хире. Чогун-на моон ужурунда автома-шиналарын болгон агрегаттарын АТК-ларын боттарына септез тала-зы-биле хемчег алыр негетини келген.

АТК-ларын удуруткучулар бол-гаш кол инженерлерин амгы үдө ту-руп турар септеки бригадаларын четчелер болгон орта күштү немей тургузар, ынар автомобиль болгон агрегат септегилерин талазы-биле дур-жугалыг сасарларын чорудар бол-за чогутур.

Септез ажалдарын хемчээл болгон автожыл-агыйлар оларын херектегил ажал үдө бисте бар нараттар доузу-биле хандырып шы-дабас. Септеге негеп турар маши-налар дык хей, а хувааттыган нараттар чүгө 55 елинига хире. Чогун-на моон ужурунда автома-шиналарын болгон агрегаттарын АТК-ларын боттарына септез тала-зы-биле хемчег алыр негетини келген.

АТК-ларын удуруткучулар бол-гаш кол инженерлерин амгы үдө ту-руп турар септеки бригадаларын четчелер болгон орта күштү немей тургузар, ынар автомобиль болгон агрегат септегилерин талазы-биле дур-жугалыг сасарларын чорудар бол-за чогутур.

Септез ажалдарын хемчээл болгон автожыл-агыйлар оларын херектегил ажал үдө бисте бар нараттар доузу-биле хандырып шы-дабас. Септеге негеп турар маши-налар дык хей, а хувааттыган нараттар чүгө 55 елинига хире. Чогун-на моон ужурунда автома-шиналарын болгон агрегаттарын АТК-ларын боттарына септез тала-зы-биле хемчег алыр негетини келген.

АТК-ларын удуруткучулар бол-гаш кол инженерлерин амгы үдө ту-руп турар септеки бригадаларын четчелер болгон орта күштү немей тургузар, ынар автомобиль болгон агрегат септегилерин талазы-биле дур-жугалыг сасарларын чорудар бол-за чогутур.

Септез ажалдарын хемчээл болгон автожыл-агыйлар оларын херектегил ажал үдө бисте бар нараттар доузу-биле хандырып шы-дабас. Септеге негеп турар маши-налар дык хей, а хувааттыган нараттар чүгө 55 елинига хире. Чогун-на моон ужурунда автома-шиналарын болгон агрегаттарын АТК-ларын боттарына септез тала-зы-биле хемчег алыр негетини келген.

АТК-ларын удуруткучулар бол-гаш кол инженерлерин амгы үдө ту-руп турар септеки бригадаларын четчелер болгон орта күштү немей тургузар, ынар автомобиль болгон агрегат септегилерин талазы-биле дур-жугалыг сасарларын чорудар бол-за чогутур.

Техниктиг контролдуң комиссия-лары улут ролду ойнаар. Ынча-ган олар боттарынын постуларын чех, профилактика бүтүрүнө тургу-зуп, септегилер шыны дээш ха-рымсалгалыг инженер-техниктиг ажалдаачылардан негелден күштө-дир, автомашиналарын дүргөн бол-ган шынылар септегилерин мурна-чы дуржулаларын шынчыл алыр соруугалыг.

Часкы, чайгы чүк сөөртүлгөсүн-ге белеткел дүргөн доозар, чыл-ды ол таарымчыл өйүгө бүрүн белен ужуражы—бүгү автожыл-агыйларын, транспортуларын со-руугазы болур.

Ф. КРУГОВОЙ.

Тыва автоөргөлдөш ажаллап килдинин начальниги.

Кижиниң чараш чаагайы

Улут тилемениң
20 чыл болуруна

Герман фашизмге улар Ада-чурттуң Улут дайынның үзүндө Виктор Леонов Кыдыны Соңгу-чүккө разведка-халдашкын отряды командирин турган. Соңгу флотуң болгаш Навел фронтунуң штабтарының даалгазын бузгаш оң отряды бежен амыг рейдлерин кылып, дайынның ханы тымынче киришкен, нарын сорулгалары күсүдип турган.

Виктор Леоновтун документалдыг очерктериниң бирээзин Парламентин чач чүүл Агитацион коммунуларга бараалгатып тур. Очерктерин автору — курлавырда 2-ги рангынның капитаны — ам Москвада чурттап турар.

«Байгачык-ла чараш кижидир» деп бистиң отрядымыздың разведниги Володя Фаткинниң дугайында майбор Десатников бир катан мыча дээн. Володя, шынап-ла, бодунуң ажил-хөреңниң-да, дашкык хевир-байланын-да талазы-биле чаагай чараш кижидир. Отрядка чедип келгеш ол — кезээде муракчы болуп — деп сорулгалы бодунуң мурунунга салган. Ынчалажок ону үргүлүк мактавайн турган.

Бир катан-ла дошталчак хар-биле шытынган бедик сынып эртип бар чораш, холга ап чоруур тускай херексел чок дүжүп шыдавас хире калдыр аңа таваржып келген бис. Даң халлажык чедир аэвеш үе арткан турган. Хей черге чарыгдан минута бүрүз сорулгалы күсүдиринге шытыктаар, харын-ла отряд уут-каттыр чыгыш айымалдыг. Ычан:

— Ооргаларыңарда багдыр рюкзактарыңар бошташ, илчирбелей коңулар — деп дузаалган мен. Мөөң чынында Фаткин турган:

— Рюкзактар херек чок. Оларны кошпайн-на дүже бээр бис — дидир. Фаткинниң чанын билдир болгаш:

— Кижиди бодуларбайн кедээр туруп ал көр — дидим. Володя ол аразында «бардым» дээн соонда эден шурай берген. Ону кым-даа доза туруп четтикпэн. Черге калган төк доз болду дээш, дыңнаапп тур бис. «Бо арай бедик чер-дир, кошкак неривилг кижиге берге-ле боор. Ынчалла-даа хар терең болгаш чычкыч-тыр, халлап болур» дээн Фаткинниң хөгүтү үнү дыңнап келди.

Эден шураашкың чедипкиң-биле дозулган. Сорулга күсүттинген, ону чедип алгырыңа Володя дузалган. Ынчалажок ону мычан мактаваан мен. Базага чедип келгеш, Фаткин-биле аажок хөөрөшкен бис.

— Сен мактадыр боор мен деп болаан боор сен. Ындыг аяс. Поход чорутурун тур хоруур-дур мен. Артып калгаш боданып ал — дидим. Володяны арны кыза хонуп келгеш, столдан дүргөн тура халаш, хомуулан үн-биле чугалай-дыр:

— Ол шын аяс-тыр. Мен ичкан амы-тыным харамнамай өөрүм дугайында сагыш човап, сорулгалы дүргөн-не күсүдир дээш кылып чораш мен.

Он ону олуртуп алгаш таймыл-бырлаан:

— Өөрүм дугайында бодан чорашкың тын чадавас. Ынчалла-даа канчаар бодан чораш сен, мычаш? Өске кижилерден дидим, дээр мен кылдыр ыйнаан. Алгырар чей чок чуруур берген болууна канчаарың? Чүү деп бодарың? Өлгөн дээр бе, дайынга туттурган дээр бе? Оң соонда канчаарың? Рюкзактар коңу алгаш дүже бээр арга бисте

келген. Ушкү хонунда Крестовый-га үнүп келгенер. Сөөлү сынып ашкаш, дайынның бир дугаар батареямын турар черинге келген бис. Карагызы дээр, ийи-үш метрде кижиди көзүлбөс. Сыйбаттылып чоруп өргөш, мурунуга чораш хайгымыч хенертен былай дүшкен, демир улазын таварышканын билдир кааны ол. Мездэ ракетасы чыгып үнгөн. Бистен 40—50 метр чедир улаз болуп көзүлгөн, демир улазын чанында таңымыл турган. Мен боолаларымга таңымыл барып ушкан, чаз ракеталар улаштуруп чыгып үнгүлгөн. Немецтер батарея чанында ийи-бээр маннажып турлар. От токталары боолалар берген. Бис ракеталар-биле чыгыптанган орту шөлге чыткан бис. Чуну канчаарың?

— Бөлүк-бөлүк айың-биле, бодунар арганы херектеп тургаш, минута иштинде батареяга четкен турар, байдалды өөренип көр — деп дузаалган мен.

Экинчи ооргаларыңа чаштына бээр чакгыс-даа разведчик турбас, дузаал күсүттинер деп чүбөгө бузуреп турган мен. Дайынчылар черге чыгышына берген, кап-ла секундла иштинде боданып, батареяга чедер арганы дилеп чытканар.

Бир дугаарында Фаткин тура халаш. Ол херектежиң ужулган, тырышчак демир кырыңче оштакан. Оң соонда ол дөпкөп, барып ушкан. Ол-ла секундла Сама Манин демирин ажа халаш. Пүлмет-чигерге халаш, граната-биле оларны уузкап каан. Ол үеде разведчик Иван Лисенко херектежиң бажыңче ажингеш, олукшак-солукшак демирин ажаане киргеш, ону демир улазын-биле калы көдүргөш алгырган:

— Ам дээрениңде тулуп турмула сооп эрттирер. Дүргөн, дүргөн!

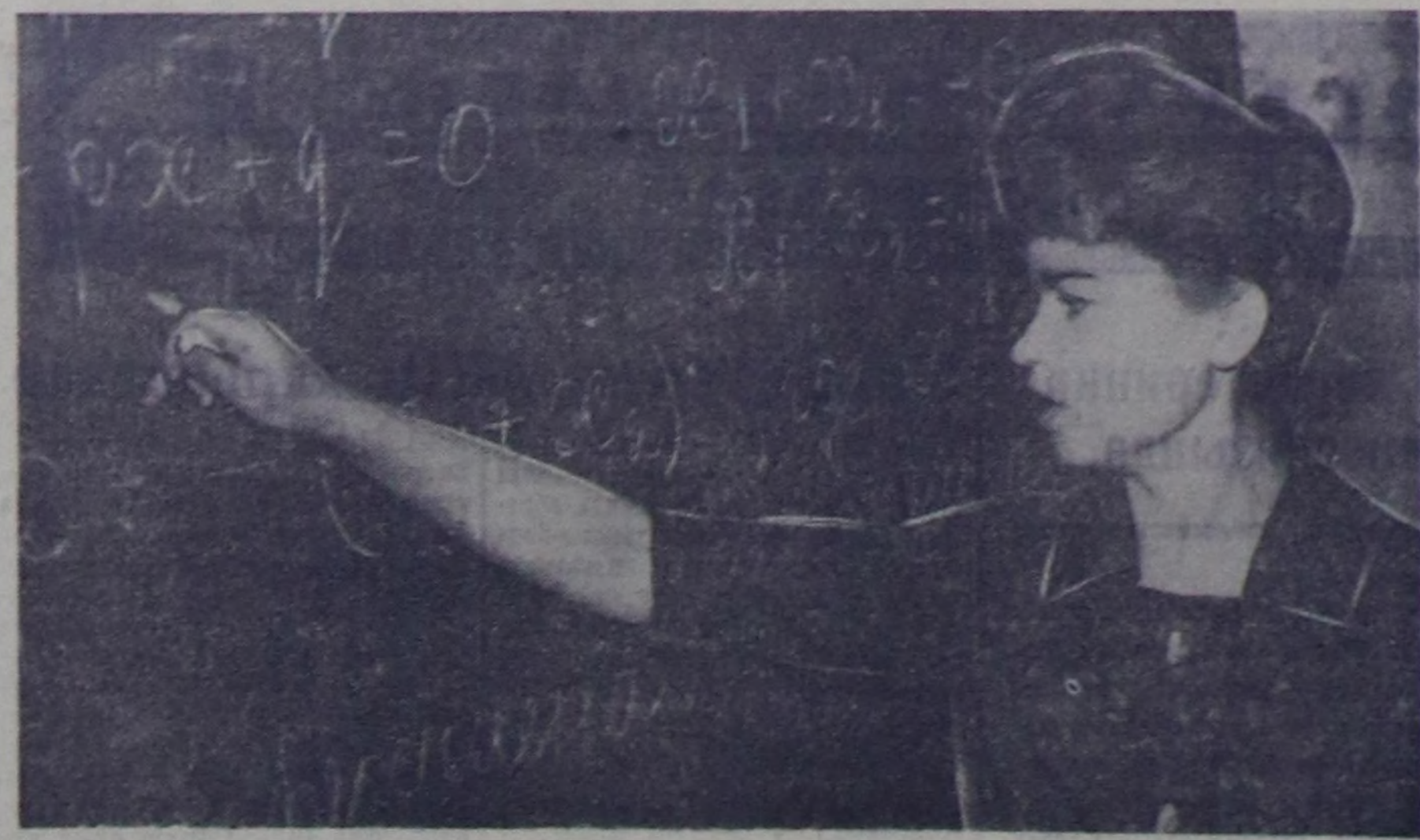
Дайынчылар ол ойбактан карап-надып кирипкелген. Иван 20 ажим боолаткан өлгөн, ынчалла-даа бис батареяга чедер берген бис. Кам-хайыра чок кайгамчык ширини тузчушкун эгелгеш. Ур болбаанда бистин холуууска дайынның боолары барык шүтүзү кирген.

Тулчушкун дидиреп эрткен соонда, разведчиктер өлгөн эштерин агинеринге салгаш, сөөлү орукче үлөп чорупканар. Өөрүмге дузалар дээш кезээде бир дугаарыңа чоруксаар дидим кижини, Раздан келген эрп, Володя Фаткинни, мурунуга экел чытканар.

Чарлышкының даашташкыны дидиреп дозулган, хөөрлерин кырынга бичиң дөңгөчкөтүрүп калган. Бис барың-чүкчө бунгаарал чоруп каан бис; ынчалла-даа Крестовый шешекке өлгөн өөрүстүң өөрү-хевирин отту, тулушкунуңары эрттир утпайн келген бис. Бис оларны ам-лаа, хей чылдар эрткенде безин утпаш бис.

Володя Фаткинниң дайынчы орденнериниң бирээзи — Кызыл Тук орденин үр каалаган келген мен. Ол орден менээ Володяның боду ыкшак аргым болгаш үнелиг. Орден ам Совет Армияның Топ музейинде чыдар.

Виктор ЛЕОНОВ,
Совет Эвилелиниң ийи лапкыр,
Маалыры.

Мargarita Федоровна Кутанова Балгазын ортуман школаныңда 10 чыл ажилдап турар. Школа дозукчуларыңа ол бажыг билигин берип келген. Хей-инитиниң ажилыңа идепкейлиг болгаш коллективниң идегелин чаалап алган.

Ычангаш Балгазын кедээ Советиниң депутатыңа ийи дугаар соңгудуп турары бо. ЧУРУНТА: Балгазын кедээ Советиниң депутаты М. Ф. Кутанова школада алгыра эрттирп турары. Фото В. ЛУТКОВТУ.

ЧӨПТҮГ НЕГЕЛДЕЛЕР

Бин-Хем районун Тарлаг суурунда чурттагыч чон аэвеш аяс. Оларны клубтуң негелдеңи хун-буру өлүп турар. Суурда аге, сес чыл школазы, уруглар салы, ажиле пунктуз, аш-чөм, үлөтүр барааннарынның магазиннери, почта салбыры база бар. Суур бо хире өлүп, сайырап турла, оң чурттагычларының културал негелдеңиниң өлүп турары-даа чоп. Ындыг түрүжө, чурттагыч чонун чөптүг негелдеңиңе четпес сагыш салып турары хомудангыч. 1958 чылга чедир манса колхоз турган. Ол колхоз «Өк» совхозка кирип, оң Тарлаг салбыры болган. Ур суурунун үндөсүн чурттагычларының чугаазында алгыра, аңаа чаз клуб-

тун тууду 1958 чылда эгелгеш. Чөд чыл өрткенде азы өрткен чылдың август клубтуң туудун уламчылаар дугайында чаз смета көдүргөн. Оң бээр-ле клуб туудуна 11 тууду ажилдап турар.

Бо чылдың январьга чедир ажил мүн-ле чүгөрү чоруп тургаш, сөздө дирекциянының, ажилчиниң комитетиниң туудуларыңа өргөжөк чүгүлө тууду материаллары-биле, чөпсөк-херекселдер-биле четче хандырып шыдаарың барганыңдан кезек үе дүргүзүндө үлөтүлүшкүңе таваржып турган. Февральдың эгелдиге тууду материаллары-биле хандырып, ынчалла-даа хире, казак болгаш өске-даа өргөжөк чүгүлө херексел-

дер-биле четче хандырыпмаан. Оң ыңай клуб туудунуң бир кол саадашкынының чылдагыны болза, туудулар ортуңда организастыг, таймыр-массалыг ажилды доктаа мал чорутпайн келгендиге, Тарлаг салбырың өргөжөткөн Е. Писелов, кедээ Совет даргазы Д. Кадыр-оол оларны кошкак кичээлгеиңи салып турарында.

Тууду бо чылдың майда дозар деп планнаш. Бир аэвеш шак мынчаар саадашкының ажиллаар болза, ону айткан хуусаа дозары берге.

Суурнуң хоочун чурттагычларының чамдыгында хууза чунар бажың бар-ла, харын. Ынчалла-даа хей кезинде чунар бажың чок. Бо суурга нити чунар бажың тулар дугайында чугаа үнүп келген. Үндөрт чыл бурганга маңа нити чунар бажың тууду эгелгеш. Эрткен чылдың күзүндө оң тууду мүн-ле дозулган. Кудук каскаш, насос-биле сүт үндүр сөдүрүп чаап турла-ла

„Шынның“ материалдарының изи-биле

ХЫНАЛДА БАДЫТКААН

Барың-Хемчик районун харылзаа конторазының Шенээр салбырының ажилында четкестерни илдеткен материалды хынап көргөш, хемчек алыры-биле харылзааның Тыва республика эргелелиңе редакция шилчипкен турган. Харылзаа эргелелиниң начальнигиңиң оракачызы эш А. Шепановскийниң дыңнатканы болза:

Бикичиниң илдеткен четкестери хыналдага шынның болуп бадиткатынган. Салбырың начальниги ш Комбуңуң азырп турган үзүндө шилчиге, чоруулга, таралдыга суларан, ол четкестери ам чытайан. Коммуторгаа техниктиң үрелишкин турганын сөөлү үеде база эдип кылган. Салбырың ажилын четпес уауртканы дээш, Кызыл-Маңалын харылзаа белдириниң начальниги эш А. Спрыгиниң сагындырган.

ОТТУЛАР ЫШНА ХАМААРЫШТЫР

«Элегес» совхозтун малчынары оттулар ыш садып алырыңа болгаш ону сөөртүрүп алырыңа телевид-хевирин аар болуп турарын илдеткен материалды Танды районун куусомунче редакция шилчипкен турган. Райнуңун даргазы ш Кууларның дыңнатканы болза: РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын бузгаш, хуваатынган ыш ажил катериюларында өрткөр ылагалдыр болуп, а сөөртүрүп трантор хевирини ындыг туруп болбас. Ону доран чурумчуларын совхозтун директору эш Г. Балобановка дааскан.

БРАККЫ

ФЕРМАЛАРДАН

1. СЫЛДЫСТАР

Талым дээрге улазын ыкшак чингек хөгүлгөш. Ындыг бичиң болза-даа, база-ла даглар аразы-биле агып баткаш, Бичиң-Хөлге, ону Улут-Хөлге кирген. Талымны дөңгөм-дөңгөм чараш чаагай-даа, илгит өлүтүг одар-белчиринг-даа, байлака-даа.

Тоюнун «Совет Тыва» колхозу-нун өттүтүг хуралында колхоз даргазы Василий Саммаевин илдеткелдиге ол атты каш-даа улаа алаан:

— Бистин 1965 чылда планымыс улуң, он иштинде Талым-биле Доора-Хем аразында телефон шүтүмүк шөөр, Дарган-Дажын шөлдү буга калып суггары, фермаларга чаз-чаз чурттаа бажынының, мал кажалалары турду... дөңгөм колхозчулар аажок чүгүлгөн.

Ол чугааны бадыткаан ыкшак, хурен кымыл арынның, кижиди орту-уе чедир дүжүп чоруп херээжен кижиди туруп келгеш санадаан:

— Бистин Талым фермазы моон мурунда өске фермалардан чыдып каап турар болду-ла мынаан. Ам чыл санмыла эккил кел чоруур боор олар. Сүтүгүдүр болгаш сазар планны-даа күсүдип алдымыс. Ам бо хунерде сүт саадым аэвеш-даа бол, планымыстан чыдып калбайн турар бис. Маливмыс-даа хур. Сиген, силос, сапан, тарак-даа бар. Чөм-биле ажырбас бис ийи. Чугаа таварыштыр чөмөрип бийбейн турар дээр болчүк. Меңээ ам каларчы, саанчы деп ат эң-не аргым апарган. Аныяк өскөн: оолдар, кыстар мал ажилыңче дидими-биле барыңар! Коммунисттик күш-ажылдым кижигүңү деп бедик ат дээш ажиллаңар! Төрөң чүрт, улаус чонунар, улут партия силерге четтирдис дээр...

Бараан Барымаевниң чугаазын улаус дөткөн:

— Барааның чугаазы-ла шын. Талымны аныктары ыкшак, аныяк өскөн мал ажилыңа шак мынчаар ажиллаар болза эки-дир ийиңиң, аразында сымражып каап олургулаан.

— Бараан бажың аде суйбап алгаш, клуб иштин база катан өргөлдүг көргөш чугаалаан:

— Бистин ферманың ажилдыкчылары сүттен аныда, тывыш ажилыңа база кирип, кат, тоорук чынып, сиген бедиктежиң, боттары гудуг кылып база ажилдап турар. Оң халезиниң моон сонгаар база көөрү чугула деп санадыг бис. Кол-

хоз баштаар чери Көк-Чар фермазыңче кол сагыш салгаш, бисти арай кылдылап, халатты сүт чедир бер-бейн турган...

Бараан — Талым фермазының база бир хоочун, муракчы саанчызы. Эртенинде ол ферманың каларчыны, саанчыны база хоочун малчыны Семен, Доймаштай Танааның планнага олурупкаш, ынаар халдым.

Чылың-даа кончуг, хар-даа улуг. Көжөлдөйкөй апарган. Таразын сагынган айт азынче дашаттын кончуг шончуп олур. Фермажылар колхозтун байлак оларлары — Арбыкты, Калыңааныңы, Эң-Сугун, Дарган-Дажын болгаш өскөлериң-даа чоргааралды-биле чугаалажып, хөөрөп чорлар.

Бир шак ажыр чоранымыс соонда, имитингизин. Доура-Даж баарында чоруп олургуваста, Талым асыкыда, ынаар хем кылдында сылдыстар чырып турар. Дээр шазы бе дээримге, черде-лаа ыкшак, черде бе дээримге, мыза калдыг ымыг сылдыстар бар боор — ынаштар аразында эң-ле эскертимес. Хенертен кезек талларгыч чери эрте хонуп кээр, виске, мурувусту сайылгааны чажыналдыр кылкылаан, бир-ле хоорай сагышка кире хонуп келди.

II. ИЛЫЧИНИҢ ЛАМПОЧКАЗЫНЫҢ ЧЫРЫНГА

Каларчылар, саанчылар бажыңа-рыңче кидин чанып турлар. Кажаларда, бажыңарла Илчичин лампочказы карак чылчырыкталдыр чырып тур. Фермажылар сайылгаан чырынга бир-ле хундуксуз деп ажилдап — инектерин сап, сүдүн дугаага, бызаларың чөмөрип, малдарың кажаллап кааш, халаттарың чөртүп ушуп бар чораш.

— Сүт саадыңың кымыл туугун уш улаа салбайн тур бис. Колхоз бугу хулаалгелерин күсүдип алкан. Бистин ферманы бирги черде деп санап турар. Ам мында 240 инек бар. Оң иштинде саар инек 181. Эрткен чылы 162 тонна сүт сазар тургаш, 9 тонна сүтүгү ажыр саткан бис. Инек бурзулган 1238 кг сүт саап алган. Инектериниң чаз төрүп турар. Эрткен барып көргөй-ле силер. Ам баар дээрге олар кидин дымштып турар — деп, өргөлекке кезек, кезек дөңгө-дөңгө сестер-биле кезе шаап чугаалап олур.

Талым фермазы районун-даа, колхозтун-даа хундукса сабыразын-даа дүшүсө, ам республикада безин бидилгир апарган.

Бисте саанчы бүрүзү сүт саар хулаалгелерин 1964 чылда ажыр күсүткелгеш. Районун бир муракчы саанчызы Кол Алачымың 14 саар инекти, инек бурзулган 1387 литр сүт саап алган. Оң улазын дүн чүгө чугаалап турган аэвеш саанчы Бараан — 1270 литр сүт саап алган — деп, Кол Сандыкович каталтап калды.

Талым фермазының ажилының чедипкиниң оларын деминде. Ол кончуг найралдыг коллектив. Мында 20 ажим кижиди бар. Оларның улут нуруузу — аныктар, комсомолчулар. Коллективтиң аң улаулары — Семен, Доймаштай Танаалар, база хоочун саанчы Бараан Бараан. Бо ферма коммунисттик күш-ажылдыг коллектив деп ат дээр демисеп турар.

— Бис «Май 1» колхозтун Күштү-Кежин фермазы-биле соңгыларгы улаус бис. Ам ийи-ш хонуктан ынаар базар, соңгыларгы туңдур бис. Бистин багыч чүбөсү — бызаа камгалалы, 100 баштан 66 бызаа камгалал алган бис. Аарың-лаа турган, оң-биле кады харысаага чок, хей чүбөлөр бызаа азырап турган болду мынаан — деп, Бараан саанчы шүгүмчүлөп чугаалады.

— Бисте уран чүтү болгүмү база бар. Ам Күштү-Кежинге барып концерт база көргүзүр бис — деп, бир аныяк саанчы чугаалай тыртып калды.

Ол — Зоя Яндай болган.

— Клуувус улаавас ажиллагыч кере бээр. Ынчаларда ойнавас боор оң-дөп, сөөртүгүч Донушка сөрүк кирип олур.

Талымчылар боттарының ажилыңа ийчаар, ынакшылыг болгаш чоргааралды-биле чугаалап-ла турлар.

— Совет Тываның 20 чыл болган оюнун байырлааны, республиканың Ленини өрдөң-биле шаңдатканын ынаар аэвеш бедиктериг уткаан бис. Ам бо чеди чылдың сөөлүгү чылы 1965 чылда хулаалгелес-даа улуг: саанчылар инек бурзулган-не 1300 — 1500 литр чедир сүт саар деп турар. 150 бызаа кирер кажак база тулар, телефон база шөөр. Ферма он-ла турар боор оң — дидим каларчылар, саанчылар омак-хөгүдү, мурун булаажып хөөрөп-ле турлар...

Долгандыр ам-лаа карангы. Ынчалла-даа ферма шагда олунган.

Тудугжулар

Чаз клуб туудун эгелээр дугайында саал колхозчуларын нити хуралыңа көдүргөш. Олар ону улут чүгүлгөшү-биле дөңгөш.

Колхозтун хоочун тудугжу 58 харыг Куулар Деччи-Сүрүгө улаурун бажыңчылар амы үеде клуб туудуна шалыпкын ажиллап турар. Бажың бүрүзү хун норма-зын 130—170 хуу күсүдип турар.

Колхозтун тудуг-суурун хөгүлгөш талазы-биле улут-хуну хей чылдар дугурунда кирип келген Куулар Деччи-Сүрүгү манса черле мактавас аргажок. Оң 12 чылда тудуга ажиллап келген. Бажың-Тала суур-да оң туушпаан бажыңнары черле чок деп чугалап болур. Колхозтун мал кажалаларының тудуларының хей кезиниң база-ла оң улаурун аэвешу туудушкан. Оң кымыл-мак күш-ажылы үргүлүч шаңнал макталга чедип, улут хундукселде бүртүктөн. Кедээ Советтин дөңгө-дөңгө каш-лаа улаа соңгудуп, бодунуң депутат хулаалгелерин өңүткөп келген. Бо чылдың март 14-те Куулар Деччи-Сүрүгү бажың-Тала-жылар кедээ Советтин депутаттыга база катан соңгаанар.

О. АРАНЧАА.

БҮЗҮРЕЛДИ ШЫНЗЫТКАН

Бызылда курунениң бажың инсти-туудун общежитиеңиңе чурттагыч студенттериниң хуралы үр болбайн тарай берген. Аңаа чымылган студенттер ол общежитиеңиң студенттер чөвүлелиниң даргазыга литература факультетиниң 4-ку куруузу студентини Саяна Чапмааның соңгуп алганар. Оң чок эжи Мария Оюн чангыс күрүч ажинге чедип келгеш, өөрөң сагыш сеткилинден мына дээн:

— Общежитие чөвүлелиниң даргазыңа соңгуттурган дээш, бажың чедиптир тур мен, Саяна.

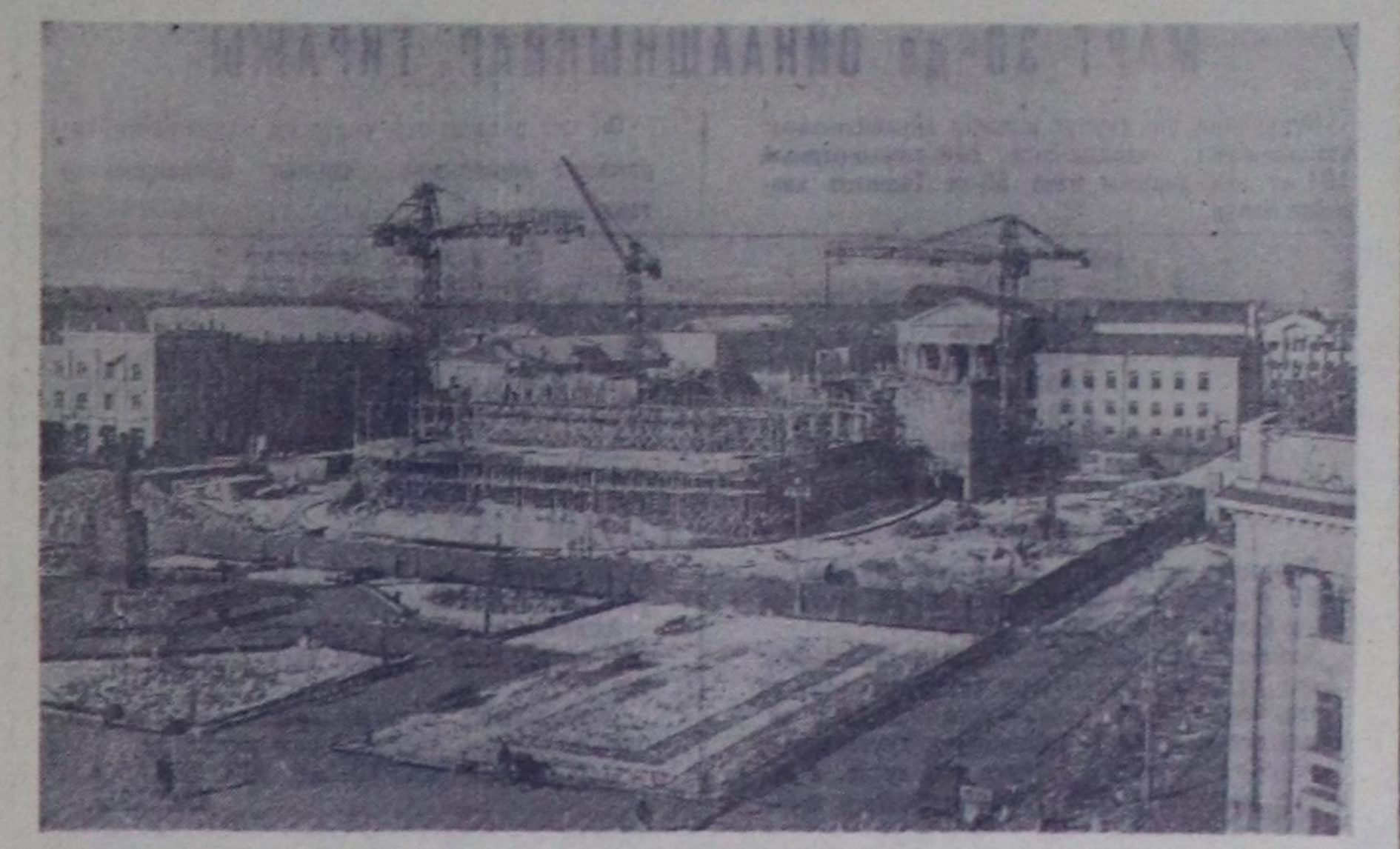
Саяна Чапмаа боду комсомолту. Комсомолдун чаагай аг-алдарын ажил-ишке, өөредилгеге, амырал-чуртталгага бузуредип шыдап келген. Мазуунден ак-сеткилдиг, тө-

депиг аныяк студент уругну өөрү шүптү билдир. Ол аш-өөрүнүң шак ыдыг чыгып күзөшкүниңиңиң, оларны аңаа ол хире идегелдин билгеш, шынап-ла эки ажилдап, бар-ла куужуну бо ажилга бээр мен деп шийитиреп алган. Ол ажилды күсүн эгелгеш, амы хунерге чедир черде баксыратпай, бедик деңгелег чорудуп келген. Общежитиеңиң өөредери, ында орун-дөңгө аргылык. Санитарыг байдалды күн-бүрүдө хынап турар тускай комиссия бар. Ол комиссия чогуур ей шаанда хынап, өрөз бурзулгө демлекти салып, чедер четпес чүдүлгөн тускай кылдыраашка бижип турар. Түңгелди 15—30 хонгаш-ла үндүрер.

Түңгелди студенттер чөвүлелиниң кижигүннери, оң даргазы, өрөз даргаларының дөңгө киржилгези-биле үндүрү турары чурттагыч бурзулгө дээр өөрүнчүг.

Чоокта чаз, общежитиеңиң студенттер чөвүлели түңгелди үндүргөн. Бирги черин алган литература факультетиниң 4 куруу-нук чурттап турары № 106 өрөз (даргазы Мария Оюн) радиола болгаш хундуктук бижик-биле шаңналган. Ийги черин алган литература факультетиниң 5-ки куруу-нук студенттерин чурттап турар № 108 өрөз (даргазы Х. Леонов) патефон болгаш хундуктук бижик-биле шаңналган.

К. ТАБУРАН.

НАЛЬЧИК. 800 олуттук көрүкчүлөр залдыг курунени хөгүм-ши театрының чаз бажыңын хөөрөйниң төвүндө тууду турар. Оң көргүзүр неэзениң бедик 30 метр болур.

Ол бажыңың гудуунга чини металл конструкторы-

лары болгаш кылагар шиди калбаа-биле амылап турар. Бажыңың даштын өңгө өңүгү туу-биле калып кылды.

ЧУРУНТА: театры тууду турар шөлдө. Фото Е. Шупеловтун. ЭСТА-ның фотохрониказы.

Тенчүү 4-ку арынды.

1965 ч. март 19.

ССРЭ-ний ЮНЕСКО хөтөхөтөрүнн талазы-биле комиссиязында

ССРЭ-ний ЮНЕСКО хөтөхөтөрүнн талазы-биле комиссиязының элчеглиг хуралы болган.

Чыылганнар 1964 чылда комиссияның ажылының дугайында өтөтү дыйнааш, 1965—1966 чылдарда ЮНЕСКО-нуң программанын боттандырыгына министрстволарың, эргелелдерин, чөгөдөңкы эвилелдерин, хөй-ниити организацияларының киржилгезин идекпейжидер талазы-биле сорулгалары чугааланып көргөн. Африк культуралары өөренип көөрүнүң болгаш непередеринн талазы-биле он чылдарга санаттынган ЮНЕСКО-нуң үр хуусаалыг төлөвилелин боттандырыгына совет эртемден-африканистеринн киржиринн дугайында айтырыгы комиссия көргөн, а ол ышкаш ЮНЕСКО-нуң стипендиаттарының Совет Эвилелинге өөрениринн дугайында дыйнадыгы чугаалашкан.

ПНАП-ның Төп Комитетинн пленуму

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның Каттышкан Ажычтын партиязының Төп Комитетинн III пленуму ында ажыттыган. Хүн айтыры—Сеймге болгаш улус чөүдөлөрүнн сонгуда база ол сонгуда кампаниялар биле холбаштыр партия организацияларының сорулгаларының дугайында ПНАП ТК-ның Политбюро-нуң илеткелни чугаалашыры.

ПНАП ТК-ның бирги секретары В. Гомулка пленумга илеткел кылган.

Турк казактын хемчеглери

СТАНБУЛ. (СЭТА). Тус черинн парлагаларың дыйнадыгыларын баулаар алырга, чоокта чаа Туркия-ның чепсектиг куштеринге дүвүр-элинн чарлаан болгаш кургач чер, шериг-агаар база шериг-далай кезектеринге бүтү шөлөңнэ сөксөткан. Сөзгү үдө Кипрге грек болгаш түрк кыпироттарын аразында болган үкүлөжишкенин биле холбаштыр бо хемчеглерин алган. Турк өлөт Изикине бодунун баазанын Чар-ортуу далаже үнүшкен.

Турцияның кол шыванын на-чалыгы генерал Сунай, кургач чер куштеринн командирлары генерал Турал болгаш ийги армияның командирлары генерал Гекалын олар шериг кезектерин сургал өөр-өдө.

Аргентинага сонгуданын түннелдери

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентин сонгучулар мартын 14-те болган парламент сонгудаларына «Улусчу эвилел» партия дөп бадылаашкынын берген. Байтайгы мөдөз-биле алырга, мунунда турган президент Пероннун талакчылары каттыштырып турар ол партия на-ционал конгрессе 40 олутту алган. Ук партия мунунда парламентте талөдөттерин турган.

Амга чедир-ле эрге-чагыргага түрүп келген «Улустун хамааты-ра-дикалдык эвилели» партия чаа 36 олуттарын алган.

«Хосталгалы революция» партия-да турар, курне эргилелдер кылырларын талакчылары конгресс-ке чангыс-даа талөдөкчилин кинир чалаан. «Аргентин улустун эвилели», «Этнепестеринн хамаа-ты-радикалдык эвилели» деп ба-рын улустун партиялар болган Консервативтиг партия сонгучулар-нын хөй-хөй бадылаашкынын чидирген.

Кипрде аткылажышкын

НИКОЗИЯ. (СЭТА). Кипрге март 16-нын дүвөндө турктар чурттап турар Левка көдө суурдан ырак эвес черге кипр гректер биле турктарын аразында аткылажышкын болган. Ол аткылажышкынн түң-нелинде национал гвардиянын бир грек салды алдурган.

Сөзгү хүннөдө Кипрге байдал-дың нарыдааны-биле холбаштыр кипр партияла серемчилдөө болгаш шымакы болур чорукче улус чоңу кыйгырып турар. «НАТО-нун империалистер кипр айтырынын тайбын шиптирээринге кипирот-тарын илетгин бүтү чепсектер-биле үе шарарын чүдө кордап турар» деп «Харати» солун сагып-тырган.

ТАЛЫМ

(Төңүзү, Эгези 3-нү арында).

А туу улус кажаа чанында саангы Яндай Зоя ак адын шапактаан, илөк ады сөөрткөн чор. Чырык сон-га кастаралыг 200 илөк эс кипр улус дөмө кажаа иштинде Бараан Барымаевна, Доймаштай Холубановна баштаан саанчылар Кол Мак, Фаина Сереней, Лина Баран, Монгурак Доржулап, Кол Аалчынай солгусу кууш хууректер туткулаан, кажаа аштаан, ылашкан хөдүү кончуг турлар. Кажаа иштинин кургач, чы-лы-лаа кончуг, ийн талазы-биле лампочкалар асылал каан.

Ол душта саанчылар кажаанын ша-лыктын аштай каапканнар.

Бызаа кажаанын келгилес. Өрөд чылыг, чырык, кажаа иштинде калчан шилги бызаалары Тамара Мөкө биле Кол Дажынай по-ган сикен, холдуну-биле чөмөргөн, чылыг суг-биле сугтарган турлар. Илпа чаа төртүтүнгөн 53 бызаа өзүп турар. Бызаалар тус-тус кажаалар-лыг: чаш бызаалар бир өрөдө, эл-адидери база бир өрөдө, оон арай улуглары база бир тус кажаада ып-чаар шөлөң чөмөргөн турлар. Бызааларын-сөмс-шыраан, омак-хөдүүн канчаар—харын-даа дешки-дежисээр сагыштыг дөкөрлаан?

Ол орта Бараан Бараан Барымаев-на бир-ле семини кончуг калчан шил-ги бызааны чөмсүр-часындып:

— Мээң Калчан-Хуренинни бы-зааны бо-ла болгай. Ам чаа чөөрби ажыг ховуп турар чүе—дөш, ак-сымче бир-ле чүвени сүп берген тур.

Бызаалары денгилевейн турар болду. Бызаа ажаакчылары бызаа-ларынн хүнде немелде дежисин ба-рымалаал төлөвир алыр кылдыр, өскө районнара практиканын база шиптээдир чугула дээрин олар ор-та аразында чугаалажып турлар.

Даштын шаараш кажаа иштинде молдургалар поган сикенин, безин карактарын шийин алгылаан, кончуг таалап байлаан турлар.

— Болары арай чөлдүр чүвөл-дир ийин. Бо чайыл аараан база азыралы баксыраат, чүдүңү апа-ган бызаалар ийнаан болары—деп, дежи Бараан саанчы тайылбырлай тыртты кагды.

— Хөөркүлери, болдара ам эки холуксаалыг чөм берген, кужулер-ини сери адалга тургузар болза эки-дир ийин—деп, Доймаш угбай чуга-алады.

— Шанз-ла, бисте мях чок дээр эвес, чөм чок дээр эвес—деп, Бараан Барымаевна эжин дөткөп кагды.

— Бистин фермавыста мал чөм-төтүмс боор оонор. Силосту чө-каар, малдын денгил арай баксы-раксай бергенде, ажылар бис дээр болчук—деп, Бараан Бараан чуга-алады.

— Инектин сүзү—дылмыда дээр-и-ла болгай. Ичанынган илөкө хөй чөм чиртир—деп, саанчыларын бы-раан эжинин сөөңгө ушканы арак чугаалажы.

Сууруң үстүңдө бир чаа бакжып тур. Күбү ол болду.

— Манза арай чөтпейн тур. Ам улзавас ажыгалаа кипр бис—деп, прораз Семен Казарчы чугаалады.

— Бо клубту райпо коллективни дерип бөрү болган. Бистин райпо дар-галы ана онза киж боор оонор. Он-за кылдыр дерип бөрү. Күбү болу-бөргө, ылап дөш ырап, теп турар боор бис он суг-суг деп, Бараан Барымаевна биегиле чаңы-биле хө-рөп тур.

Ол душта чөөрби хар ажа дүжүп чөрур, хөдүлү арнын, чазаак оол чөдип кездэи.

— Бистин алектригивис Кол Се-дин-оол бо ийнаан. Суурун чырыдып турар амыр эвес эр боор оонор—деп, Семен Казарчы чугаалады... Бо анык оол шынал-ла техникага кон-чуг мынак—чолатчылар-даа, ме-ханиктер-даа. Оон-биле чугаалажып турар аразында хөнертен-не:

— Электрени! Электрени!—деп, Бараан саанчы алырга берди. Анчы-малчыларын карактары дораан-на электерни көрө тыртты каан. Ха-дынныг Ойнуң мээңинде бөш элик, оон адалга бир хаш инек бир өр мад дер холдустур оштаан чорар.

Кадэ ажил-агыйны интенсифи-кастар—хөй эгити, сүтү, дүктү булур дээр дөш дөмөс Талымда ып-чаар хайнын турар.

Уржуктарны АКШ харыылаар

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам улус армияның дөдө командьаларың харылзаа талөдери Вьетнамда кон-троль болгаш хайгаарал талазы-биле делегей комиссиязының даргазынга ээлчеглиг бижикти чорудуп, Вьет-намынн Демократтыг Республиказы-ның девискээринче америк ухар чүдүң чаа халдаашкыныг шипти-рилгил уурданышкыны ол би-жикте илгерилеп турар.

Вьетнам информас агентиледиди дамчытканы ол бижикте айтып ту-рары болза, март 15-те кылган ха-лаашкын сан талазы-биле алырга, бо чылдың февралдан бээр секси халдаашкын болур.

Ийн чурттарның эрге-ажыктарына

ПАРИЖ. (СЭТА). Вьетнамынн Демократтыг Республиказының эконо-миктиг талөдери болгаш францүз чазактын талөдөкчилери Франция биле ВДР-ниң аразында садыг бол-гаш төлөвир дугайында дугуржула-нын хуусаалыг ам-даа бир чыл уз-дыр дугайында дугуржушкуну Парижге чөдип алган. ВДР-ниң тө-лөдөрүнн ууртукчуу Нгуен Ту-нүң меделгезин болза, Франция би-ле ВДР-ниң аразында садыг сонгу-лазы элээн өдөр. Ылангыя Франция хөмүр дашты, уиш үзүн болгаш өскө-даа чамдык бараанарын садып алырын көүдөйир, а Вьетнамынн Демократтыг Республиказы Франци-дан үлөтүр дерилгезин садып алыр.

Вьетнамынн Демократтыг Респу-бликазында ортумак хуусаалыг ча-лырларын тыпсырынга белегин Франция илгерилеп дээрин Нгуен Ту демделгез.

Негрлерде дең эргелер чок Джонсоннун чугаазы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Негрлерге эрге-шөлөңн бээрн аазаан үсөң бээр чүе чыл эртен. «Ычалаа-даа оларда—дең эрге чок». Ол дугайын АКШ-тын президентини Джонсон сенаттын болгаш талөдөкчилер па-латазының каттышкан хуралына чоокта чаа чүе чугаалап тургаш, меделгез.

Сонгулаага киржир эргени чөдип алыр дөш демсезипн турар негр-лерге уур расисттерин кара-тур-аа дашын ажаллашкыныга уурданышкыны масалыг чыс-каалары—бүтү чуртта калбарган уурдунда президент Джонсон ол ме-делгелни кылур уурга таварышкан.

АКШ-тын президентини тускай би-жикти конгрессе база чоруткан. Амгы Америкада штаттарынн бол-гаш чер-черин эрге-чагыралары расизм азы кечини өңү барым-далаш бадмлар эргени америк хамаатыларга бээринде ойталап турарын, оон түнөндө дика хөй сөмөг негрлер сонгудал даязыны дамыладыр аржаак болуп тура-рын президент ол чугаазында ми-нир уурга таварышкан.

Хамаатыларын камгалаар бисе хоойлула көрдүгөн хөмчеглер илө-дөтөс, оларын конституция эзугар эргелеринде ол хөмчеглер ойталап турар деп, президент айткан. Боду-нун чугаазында-даа база ол ышкаш конгрессе чоруткан бижикте-лаа Джонсон кол кинээгенин хоойлу-дун хөмчеглерин көрдүргөн.

Сөмүг чөдип чыдарынн иштинде америк конгресс негрлеринн хамаа-ты эргелерин хандыр дугайында хоой-луларын үш улаа түлөп алган. Ыч-алаа-даа, президентини билингени-биле алырга, бо талазы-биле кон-грессин күженишкенин «чар-жымыл байдалды болган». Хоойлу төлөвилелин конгрессе чорудар деп турарын президент нарылаан. Ол хоойлуну эзугар федералдык казак-ты тускай талөдөкчилери, бир эвес штаттарын эрге-чагыралары негр-леринн бүтүкелдеринг мунуку хө-дөс моондалап туруп бээр тава-рыг болганда, сонгучуларын бү-түкелдерин боттарынын холуңга алыр алаар.

Алабамада расичи террорга уур-данышкынын бүтү чуртта калбар-ган массалыг чыскаалдарынн кир-жикчилери Мурнуу чүктүн негр чо-нон камгалаар-биле ажыктыг хөм-чеглер алырын чазактан негезн. Ычалаа-даа ол негелдер прези-дентини саалында чок болган.

Вашингтонда чугаалажышкыннар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Европа экономиктиг илтидежилгенин ко-миссиязының даргазы В. Хальштейн АБШ-тын президентини Джонсон биле болгаш албанын өскө-даа уул-дузаалыг кижилери-биле чугаала-жышкыннар кылыры-биле Ва-шингтонда чөдө берген. АКШ-ка болгаш Барын Европага сонугал-дыг бүтү айтырларын чугаалажыр болуп турар мен дээрин В. Халь-штейн Вашингтонга чөдө берген до-раан меделгез.

АКШ-тын курне секретары чо-ран Гертер, салгы министри Конно-р, чер ажылынын министри Фриман олар-биле В. Хальштейн ужуражыр. Американын Каттышкан Штаттары биле Барын Европанын аразында садыг харылзаларынн айтырым чугаалажышкынынн түвенте тургустунар деп чүвени бо бүтү ай-тып турар.

Хосталга ортулуунун чурттакчылары «Гранма» ях-таны мнашыл-биле ыччаар адап турар. «Гранма» ях-та 1956 чылдың декабрь 2-де Фидель Кастрога башта-кан 82 революшурларны куба черге чөдирип келген.

Куба Республиканын премьер-министринн оралакчы болгаш Революстүг Чепсектиг Куштерин Министри Рауль Кастро 1962 чылдың июльда Ленинградка бо-лаш «Аврора» деп алдарыг крейсерге чораша, «Гран-ма» яхтанын моделин «Аврораның» музейинге белек кылдыр чорудуп бээрн аазаан. Ол белекти алган бол-гаш музейинн көрүкчүлеринге көргүзүп турар.

ЧУРУКТА: музейинн ажалдажызы капитал-лейте-нант И. И. Батарин Шкуманын моделин көрүкчүлерге көргүзүп турар.

Фото С. ТУРИННИИ. СЭТА-ның фотохрониказы.

БИСТИН КАЛЕНДАРЫБЫС
Максим Рыльский
(Төрүттүнгөн хүнүндөн бээр 70 чыл болганынга)

Совет Эвилелинн хөй национал-дыг чечен чогоалында шыларантай украин шулукчу, дыл эртемдени бол-гаш хөй-ниити ажылажызы, Ленин-чи шаңналдын лауреады Максим Фа-девич Рыльский (1895—1964) бир-ги черлеринн бирээин элөп турар.

Оон чогоалары—коммунистг бе-дик идеяны балыктап турар соци-алистг реализминн чогоалынын кай-гамчыктыг үлөдери болуп турар. Шулукучу чуну-даа дугайында би-жикте—Ленинни, Лушкенин, Шевченконун азы Маковскийниң дугайында, Украинанын, Белорус-сиянын азы Кавказын дугайында, бөдүн кижилер-биле ужуражыш-кынын азы төрөң бойдузунун ду-гайында-даа бижжэнде,—оон шулу-ктеринде бистин Совет чуртувус бол-гаш коммунистг партияны дөш, совет улустун эрес-мадырыг чө-рү дөш чоргаарал дыйналып ту-рар.

Чогоалчынын чогоал ажылынын кол темаларынн бирээзи болза, би-стин чуртун уластарынн бузулаш-найыралынын, социалистг лагер-нин чурттарынын амы-думка калы ажылажышкынын, делегейинн ажылы чонгарынын тайбын дөш демисел-биле шуут холбаалыг най-ралынын теманы болуп турар-дыр.

М. Рыльскыйн публицистиказы-лаа, чогоал эртемнин талазы-биле ажы-лар-даа ол темаларын хаара тур-ган, оларда болза орус, украин, да-штык чогоалчыларын болгаш те-атр ажылажышкынын, дылдын болгаш очугатын, улустун аас чо-гаалынын, чечен чогоалдын анык сардарын кижилеринн айтыр-ларын бижитилген.

Максим Рыльскый шыларантай шу-лукучу болуру-биле кады, ол—су-раглыг очулдукчу. Орус болгаш даштык классиктерин, амгы совет чогоалчыларын чогоалдарын украин дылга ол очулдургулаан. Комму-нист чогоалчы, лирик М. Рыльскыйн сөрүк кииричи чогоал ажылы философия талазы-биле ханы, улус көдүрүшкүнүг болгаш украин юмор-биле холбашкан, бистин чуртун хөй миллион номчукчула-рынга билдингир болгаш үнөт.

Максим Фадеевич бөдү 1895 чыл-дың март 19-та төртүтүнгөн. Киев университетинге өөренип чораян. Оон чогоал талазы-биле ажылынын агези 1910 чылга хамааржыр. Ыч-чаарда он беш харыг гимназистчи «Ак ордулуктарда» деп шулуку чыгын-дынын үндүргөн. Деси Украина ону дораан-на эскерип каан.

1919 чылдан 1929 чылга чедир, бодунун чогоал ажылы кагабайн тур-гаш, көдө школарга, оон соонда

Киевте ол башкылап чөруп турган. 1932 чылда оон үндүргөн «Ден-кин деңиз» деп чымыды ному шу-лукучун чогоал талазы-биле на-мдарыга эргилелгил болган кылдыр санап болур, чүге дээр, ол болза амгы үенин теманынче шиптирлө-биле көрүп келген.

Дашын мунундагы чылдарда шу-луку талазы-биле хөй чымыды ном-нарны ол үндүргөн. Чижээлээр, «Киев», «Чай», «Украина», «Ви-ноград чымыда», «Марина» деп шулукул болгаш оон-даа өскө.

Максим Рыльскыйн чогоала-рынга 1930 чылдарда эң-не баш-тай илереп келген, коммунизмниң тилгелгезинче апар чыдар партия-нын, Ленинниң дугайында тема оон чогоал ажылынын төвү болу берген. Совет публицистика лириказынын кайгамчыктыг үлөдөрине оон «Ленинниң чурту», «Ленин» («Уругларын караан»), «Ленин» («Ол—кижи»), «Ленинниң Прага-да өрөз», «Партия дугайында сөс», «Партия» деп шулукутери болгаш өскө-дөр-даа киржир.

1943 чылда Максим Рыльскый Совет Эвилелинн Коммунистг пар-тиязынын хүрөөдөжикте киргеш: «бодунун ажылы-биле коммунистг адым шынаандар деп дагыракты бер-ген».

Ала-чуртун Улус дайымынн үе-инде Бүтү-славян комитетинин ор-галын президентин тургаш, немец-фашизмге ууур демиселге славян улустарынн бүтү демократтыг күш-терин сыйы каттыштыр талазы-биле улус ажылы Максим Рыльскый чө-рудүп турган.

Ала-чуртун Улус дайымынн чыл-дарында М. Рыльскыйн публици-стика лириказы онза күштөйип, кал-барган. Шулукутери, шулукулдер-лиг, чүдүлөдөрл он хире ному ий-чаарла ол бижжэн. Ол үенин эң дээр-и шулукутери дөш, 1943 чылда анаа Курне шаңгалын тывыскаан. Рыль-скыйн ол үдөгүн дээр чогоалдары-нын бирээзи—«Ие-Төрөң чурт дугайында сөс» деп чогоалдын ол-

руглары Ала-чуртун Улус дайымын-нын чылдарында радио дамчыштыр удаа-лараа дыйналып турган, ону кайгамчыктыг өрө артист В. И. Качалов номчуп турган.

Дашын сөөлүндө чылдарда М. Рыльскый база хөй номнарын пар-лап үндүргөн. Ону санаар болза че-рле өмө-түчөк. Допчулай аарак алырга, ол бижжэн чогоалдарынн эң дээрлерин киирген «Брак дээр хавазы» болгаш «Роза чөкөтөр база виноградар» деп шулукутер чымыд-зы дөш, 1960 чылда Ленинчи шаңгалды алаа тывыскаан.

Максим Рыльскый болза Пушкин-ниң, Лермонтовун, Дантенин, Мише-вичини, Шекспирин, Волтерин, Тувинин болгаш өскөлеринн даа шыларантай чогоалдарын Украин дыл кырынга очулдурган. А. Ми-чкенинниң «Пан Талест» деп шу-лукулун очулдурган дөш, М. Рыльскый 1950 чылда Курне шаңгалын тывыскаан.

Максим Рыльскый ССРЭ-ниң Эр-тем академиязынын академиги, фи-лология эртемнин доктору чораян. Совет чечен чогоалды хөгжүдөргө ачы-хавымазы дөш, Совет кааа ону хөй улаа ордендер-биле шаңалаан, База бир солун чүе чүд дээр, польша-украин найыралды ханым-дып бижыгалаан дөш, польша ор-ден-биле ол шаңкаткан болгаш 1959 чылда Польша-совет ийиттели М. Рыльскыйге шаңнал тывыскаан, ол шаңналга алган 20 муң алаттыгы Варшава бир школанн тулугуна киирери-биле ол берипкен.

М. Ф. Рыльскый 1964 чылдың июль 24-те мөчөп.

Бүтү-эвилелин ном палатазынын меделерин эзугар алырга, 1964 чылдың июль 1-те чөдир М. Рыль-скыйнн чогоалдарын бистин чуртка 161 каттап паралап үндүргөн. Оон ийити тиражы 2 миллион 930 муң болган, оларын ССРЭ-нин улустары-нын 10 дыйдынга паралаан.

С. САЛЧАН.

ИКСИО

МАРТ 19-ТА

«НАЙРАТ»: Уругларга дириг-чуртун 10. «Черик куу куштар» 11.20, 12.50. «Нара кестүктөр» 2.20, 4.15, 6.10, 8.10 шактарда.

«АА-ХЕМ»: «Мээң олгум» 10.30, 12.30. «Бистин арыг хлевинис» 2.30, 4.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Айылыг дээр черлер» 2.40. «Секретары» 4.40, 6.40, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Муктар, менчел» 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

МАРТ 30-дө ОЙНАШКЫННАР ТИРАЖЫ

Курунениң үш хуулуг иштин ойнаашкынын чээжининн талазы-биле ойнаашкынынн 104-ну кол тиражы март 30-де Ташкент хоо-райга болур.	Оон сөс раздрларга үндүргөн чээжининн ти-ражына дараазында санын ойнаашкынар таваржыр:
Ойнаашкынынн хөмчөзү	кол тиража таваржыр ойнаашкынынн саны
5.000 рубль	36
2.000 рубль	90
1.500 рубль	450
1.000 рубль	1440
500 рубль	12600
100 рубль	138384
40 рубль	153000

Каттышкан ойнаашкынынн минти түңү 8.370.360 рубль.

Ойнаашкынынн дараазында тиражтары 1965 чылдың май 30-де, июль 30-де, сентябрь 30-де болгаш июль 30-де болур.

Чээжининн облигацияларынн талазы-биле айнап ал болур арга тираж буруунда көвүдөп турар, чүге дээр, тиражтарга таваржыр ойнаашкынынн саны чээжининн хуусаазынын тачууңге чөдир өскөргө чок артар, а ойнаашкына таварышкан облигацияларын ойнап

алган түңүн төлөп бээр болгаш дараазында ти-ражтарга киришес.

Анаалга нассалары чээжининн облигацияларын хөстүү-биле садып база демир садып ап турар.

Хамаатылар! Облигацияларны садып ап, ойнаашкынынн тиражтарын кииржер.

КЫЗЫЛ ХООРАЙНЫҢ ТӨП АНААЛГА НАССАЗЫ.

Л. ЧАДАМБА.